

Na Charles Proli is het geslacht tot onbeduidendheid teruggevallen en spoedig daarop in mannelijke lijn uitgestorven. Het vormt een bijzonder snel verval waarvan ook de deskundige auteur niet de echte oorzaak kan aanwijzen. Met wat zij wel heeft uiteengezet, is een waardevolle bijdrage tot de bedrijfsgeschiedenis, in het bijzonder die van Antwerpen, tot stand gekomen.

Joh. de Vries

J. Roelevink, *Gedictieerd verleden. Het onderwijs in de algemene geschiedenis aan de universiteit te Utrecht, 1735-1839* (Dissertatie Amsterdam 1986, Studies van het Instituut voor intellectuele betrekkingen tussen de Westeuropese landen in de moderne tijd XIV; Amsterdam-Maarssen: APA-Holland Universiteits Pers, 1986, xiii + 378 blz., f68,90, ISBN 90 302 1014 1).

De ondertitel van dit proefschrift is bescheiden. Hij belooft een uiteenzetting over het onderwijs in één vak gedurende honderd jaar op één universiteit. Maar dit simpel schijnende onderwerp is door de schrijfster zodanig uitgewerkt dat haar boek een belangrijke bijdrage is geworden tot de universiteitsgeschiedenis en tevens een welkome tegenhanger van het in 1981 verschenen proefschrift van W. Th. M. Frijhoff, *La société néerlandaise et ses gradués, 1575-1814*. Bij hem een breed opgezet overzicht van het universitaire reilen en zeilen over bijna 250 jaar, bij haar een onderzoek dat uitgaand van een kleine kern zich in steeds wijdere kringen uitbreidt tot er een boek ontstaan is dat veel meer geeft dan de titel doet vermoeden. Op beide werken zullen latere onderzoekers met vrucht kunnen voortbouwen: beide werken stimuleren bovendien tot nader onderzoek door het opwerpen van in eerste instantie nog niet te beantwoorden vragen.

Roelevink laat zien op welke wijze één vak — de algemene geschiedenis — aan de Utrechtse universiteit onderwezen werd. Het kader waarbinnen dat plaatsvond wordt in de eerste hoofdstukken duidelijk gemaakt. Die gaan over de vooropleiding van de studenten, hun studiedoel, de positie van hoogleraren en verwante onderwerpen, die uiteraard ook voor het beter begrijpen van andere universitaire studies van belang zijn. Het bronnenmateriaal voor dit alles lag nu niet direct voor het opscheppen, zodat een aantal vragen wel gesteld, maar voorlopig nog niet afdoende beantwoord kon worden, iets wat naar mijn mening deze hoofdstukken des te interessanter maakt. Ook de faculteiten waarbinnen het geschiedenis-onderwijs plaatsvond worden beschreven, namelijk de artesfaculteit, waarin zowel wiskunde als letteren waren ondergebracht, en na 1814 de faculteit van wijsbegeerte en letteren. De vormen van academisch onderwijs komen in hoofdstuk III aan de orde, waardoor we de grote verschillen kunnen zien met de tegenwoordige wijze van studeren. Dat de regeling van studiekosten anders was dan de tegenwoordige zal bekend zijn, maar de gedetailleerde beschrijving door de auteur geeft ook alweer bij het lezen stof tot allerlei bespiegelingen. En dan het benoemingsbeleid, de verdeling van de leerstof, de taakverdeling of het gebrek daaraan met de uit dit alles resulterende soms wat moeilijke verhoudingen tussen diverse hoogleraren, het is een genot zo ver als we in de academische keuken kunnen kijken.

De laatste twee hoofdstukken zijn dan weer wat afstandelijker en theoretischer maar daarom niet minder belangwekkend. Zij gaan over de ontwikkelingen binnen het geschiedenis-onderwijs, de veranderingen tijdens de Verlichting en daarna, de belangen van de theo-

logische en juridische faculteiten bij dit onderwijs en tenslotte over de geschiedwetenschap en de verschillende doelstellingen daarvan die in de loop van een eeuw in Utrecht geconstateerd kunnen worden. Daarbij komt soms ook het onderwijs aan andere Nederlandse universiteiten ter sprake; per slot van rekening leefde Utrecht niet op een eiland. Daardoor krijgen we hier een aanzet tot de geschiedenis van de geschiedbeschouwing in heel Nederland. Een aanzet, want de schrijfster heeft begrijpelijkerwijs niet eenzelfde minutieus onderzoek van collegedictaten en dergelijke bronnen kunnen verrichten voor andere universiteiten dan de Utrechtse. Wanneer ik denk aan de wijze waarop deze dictaten geschreven zijn, vaak in vrijwel onleesbaar handschrift met alleen aan de auteur van het dictaat bekende afkortingen voor veel Latijnse woorden, waarbij niet uitgesloten is dat het gedicteerde Latijn soms verkeerd verstaan is, dan heb ik er grote waardering voor dat iemand ertoe gekomen is dit alles door te worstelen en de resultaten van die arbeid in zulke bevattelijke en heldere taal voor ons neer te zetten.

Goede kennis van Latijn is hiervoor wel een vereiste, een kennis waaraan het bij de studenten soms ontbrak, zoals de schrijfster in een lezenswaard caput uiteenzet. Dit geeft mij aanleiding mij af te vragen of Roelevink er niet teveel op rekent dat al haar lezers het Latijn voldoende beheersen om haar vele opgenomen Latijnse citaten te begrijpen. Het is waar, dat zij meestal in de tekst een parafrase opneemt, zodat een niet-latinist rustig door kan lezen, wat zeker een elegante oplossing is. Toch vraag ik mij af— evenals ik dat deed bij het lezen van Frijhoff — of het onvertaald laten van Latijnse citaten in deze tijd nog wel kan.

In de door Roelevink gekozen periode zijn er vijf hoogleraren in Utrecht geweest die — naast hun andere werk — de algemene geschiedenis hebben gedoceerd. Zij komen voortdurend ter sprake, maar het was binnen het bestek van dit boek niet mogelijk ieder afzonderlijk meer uitvoerig te bespreken. Tot mijn genoegen las ik in de inleiding van dit proefschrift dat het de bedoeling is dat er een tweede deel zal verschijnen waarin deze vijf — van Petrus Wesseling tot Philips Willem van Heusde — de aandacht zullen krijgen die zij ook op grond van andere wetenschappelijke arbeid verdienen.

E. P. de Booy

J. J. Steur, *Herstel of ondergang. De voorstellen tot redres van de Verenigde Oost-Indische Compagnie 1740-1795* (Dissertatie Leiden 1984; Utrecht: HES Uitgevers, 1984, 322 blz., f65,-, ISBN 90 6194 214 4).

De langzame ondergang van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in de jaren 1740-1795 kan op verschillende manieren benaderd worden. De Republiek van de Zeven Provinciën ging in 1795 ter ziele. Is het dan niet vanzelfsprekend dat de VOC, nauw verbonden met de Republiek als zij was, ook ten onder ging? Verlaat men het brede terrein van de algemene politieke ontwikkelingen, dan kan men zich meer specifiek afvragen wat de bestuurders van de Compagnie gedaan hebben om de VOC overeind te houden en of deze pogingen bij de financiële positie van de Compagnie pasten. Deze twee manieren om de ondergang van de VOC te benaderen kunnen moeilijk van elkaar gescheiden worden. Daarvoor zijn het algemene en het specifieke te zeer met elkaar verweven.

Toch onderwierp Steur de specifieke voorstellen tot redres van de VOC aan een nader onderzoek en liet hij de algemene politieke ontwikkelingen rusten. Deze voorstellen stammen